

ความรับผิดของคู่สมรสในการทำสัญญาค้ำประกัน

Spouse's Liability in Making Surety Contracts

รุ่งอรุณ ชนะวีรารรณ

โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Rungarun Chanaweerawan

Doctor of Philosophy Program in Social Science

Ramkhamhaeng University

E-mail: beng2679@hotmail.com

Received: February 3, 2022; Revised: April 11, 2022; Accepted: April 29, 2022

บทคัดย่อ

การทำสัญญาค้ำประกันเจ้าหนี้ส่วนใหญ่เป็นสถาบันการเงินหรือผู้ประกอบการอาชีพให้กู้มักจะอาศัยอำนาจการต่อรองที่สูงกว่าหรือความได้เปรียบในทางการเงินกำหนดข้อตกลงอันเป็นการยกเว้นสิทธิของผู้ค้ำประกันตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือให้ผู้ค้ำประกันต้องรับผิดเสมือนเป็นลูกหนี้ชั้นต้น กรณีจึงส่งผลให้ผู้ค้ำประกันซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาประชาชนทั่วไปไม่ได้รับความคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย รวมทั้งต้องกลายเป็นผู้ค้ำประกันจำนวนมาก โดยสัญญาค้ำประกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 680 กำหนดหลักเกณฑ์ ผู้ค้ำประกันต้องเป็นบุคคลภายนอกแต่ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขพิเศษสำหรับผู้ค้ำประกันที่มีคู่สมรส การค้ำประกันยอมผูกพันตนเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ การชำระหนี้ยอมกระทบกระเทือนถึงความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว และอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคู่สมรสได้ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่บุคคลในครอบครัวของผู้ค้ำประกันโดยเฉพาะคู่สมรสที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในครอบครัว ดังนั้นกฎหมายจึงควรสร้างมาตรการในการคุ้มครองสิทธิคู่สมรสของผู้ค้ำประกัน

คำสำคัญ: สัญญาค้ำประกัน ความรับผิด คู่สมรส

ABSTRACT

Guarantee contracts, most creditors are financial institutions or professional lenders, often by virtue of higher bargaining power or financial advantages, stipulating agreements which waive the guarantor's rights as provided by law hold or the guarantor shall be liable as a primary debtor. The case therefore results in the guarantor, who is a natural person and the general public is not protected according to the will of the law. as well as having to become a large number of guarantors. Guarantee under the Civil and Commercial Code, Section 680 set guidelines. The guarantor must be a third party, but there are no special conditions for the guarantor with a spouse. Guarantees agree to bind their creditors to pay debts to the debtor. which the payment of debts affects the well-being of the family and may cause effects on the spouse for this reason, in order to be fair to the family members of the surety, especially the spouses who need to help each other out within the family. The law should therefore establish measures to protect the rights of the guarantor's spouse.

KEYWORDS: Guarantee contract, Liability, Spouse

บทนำ

ปัจจุบันบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 11 คำประกัน ได้มีการตรวจแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557 มีผลใช้บังคับวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2558 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2558 มีผลใช้บังคับวันที่ 15 กรกฎาคม 2558 ด้วยเหตุผลที่ว่าบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้อยู่ปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ค้ำประกันซึ่งมิใช่ลูกหนี้ชั้นต้น การค้ำประกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 680 กฎหมายบอกลักษณะให้เห็นรูปร่างว่า เป็นสัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่งเรียกว่า ผู้ค้ำประกันผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่งเพื่อชำระหนี้ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ (พจน์ ปุช

ปาคม, 2546) กรณีบุคคลภายนอกซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาและยังมิได้สมรส บุคคลนั้นยอมเข้าทำสัญญาได้ตามที่ตนสมัครใจยินยอม เพื่อรับผิดชอบเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น แต่หากบุคคลธรรมดาซึ่งสมรสแล้วเข้าทำสัญญาค้ำประกัน แม้ไม่มีบทกฎหมายในเรื่องคำประกันบัญญัติว่าต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายก่อนและตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัวยุทธ เรื่องการจัดการทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ก็มีได้บัญญัติให้คู่สมรสอีกฝ่ายต้องได้รับความยินยอมก่อน ถึงจะทำสัญญาค้ำประกันได้ เพราะสัญญาค้ำประกันเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคลที่ยินยอมเข้าผูกพันการชำระหนี้ของลูกหนี้ แต่หากบุคคลที่สมรสแล้วเข้าทำสัญญาค้ำประกัน เพื่อจะต้องรับผิดชอบต่อลูกหนี้ก็อาจมีผลต่อการจัดการทรัพย์สินซึ่งเป็นสินสมรสได้ กล่าวคือ หากคู่สมรสที่เข้าทำสัญญาค้ำประกันต้องรับผิดชอบในหนี้ที่ลูกหนี้ไม่ชำระ ซึ่งการบังคับทรัพย์สินจะต้องบังคับเอา

จากทรัพย์สินส่วนตัวที่เป็นของฝ่ายนั้นก่อน หากไม่พอชำระหนี้ จึงจะบังคับเอาจากทรัพย์สินสมรสที่เป็นของฝ่ายนั้น ตามมาตรา 1488 การที่จะต้องรับผิดชอบในทรัพย์สินซึ่งเป็นสินสมรสจึงเป็นการกระทบสิทธิในทางทรัพย์สินของคู่สมรสอีกฝ่ายที่ไม่ได้รู้เห็นหรือให้ความยินยอมก่อน เช่น หากทรัพย์สินนั้นเป็นที่ดินซึ่งเป็นสินสมรสที่ได้มาในระหว่างสมรส ทรัพย์ดังกล่าวอาจมีชื่อของคู่สมรสที่เป็นผู้ค้ำประกันแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1475 บัญญัติให้สามีหรือภริยาจะร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของร่วมกันในเอกสารนั้นก็ได้ ดังนั้นหากสามีหรือภริยานั้นยังไม่ได้ร้องขอให้ลงชื่อตนเป็นเจ้าของรวมในเอกสารสินสมรสดังกล่าว สินสมรสนั้นอาจถูกบังคับคดี โดยเจ้าพนักงานบังคับคดีอาจคิดว่าเป็นสินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายนั้นได้ คู่สมรสอีกฝ่ายจึงอาจเสียหายจากการถูกบังคับคดีได้

การทำสัญญาค้ำประกัน คือ การทำนิติกรรมประเภทหนึ่ง การทำสัญญาค้ำประกันให้นำหลักการทำนิติกรรมสัญญาทั่วไปมาบังคับใช้ คือ การแสดงเจตนาของบุคคลโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งบุคคลที่แสดงเจตนาต้องไม่มีความบกพร่องตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่การทำสัญญาค้ำประกันเป็นสัญญาที่ก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ค้ำประกันรวมทั้งก่อให้เกิดหนี้สินแก่ผู้ค้ำประกัน โดยที่ผู้ค้ำประกันไม่มีส่วนได้ ดังนั้น กรณีที่สามีภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้าทำสัญญาค้ำประกันอาจก่อให้เกิดภาระแก่ครอบครัว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวในส่วนที่เกี่ยวกับหนี้สินของคู่สมรส จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับคู่สมรสรวมทั้งกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

เกี่ยวกับความรับผิดชอบของคู่สมรสในการทำสัญญาค้ำประกัน

ลักษณะของการค้ำประกัน เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 680 บัญญัติความหมายของสัญญาค้ำประกัน เอาไว้ว่า อันว่าค้ำประกันนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ค้ำประกันผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่งเพื่อชำระหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ สัญญาค้ำประกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 680 กำหนดหลักเกณฑ์ ผู้ค้ำประกันต้องเป็นบุคคลภายนอกแต่ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขพิเศษสำหรับผู้ค้ำประกันที่มีคู่สมรส การค้ำประกันยอมผูกพันตนเจ้าหนี้เพื่อชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ ซึ่งการชำระหนี้ยอมกระทบกระเทือนถึงความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว และอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคู่สมรสได้ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่บุคคลในครอบครัวของผู้ค้ำประกันโดยเฉพาะคู่สมรสที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในครอบครัว กฎหมายจึงควรสร้างมาตรการในการคุ้มครองสิทธิคู่สมรสของผู้ค้ำประกัน

ในบรรพสามแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว การก่อกำเนิดขึ้นของสัญญาค้ำประกันจึงเป็นไปตามหลักการทั่วไปในการทำสัญญา กล่าวคือ เมื่อมีการแสดงเจตนาต่อกันระหว่างคู่สัญญา ค่าเสนอ ค่าสนองต้องตรงกันระหว่างเจ้าหนี้กับผู้ค้ำประกันสัญญาค้ำประกันก็เกิดขึ้นและการแสดงเจตนาต่อกันนี้ แม้กระทำด้วยวาจาก็มีผลให้เกิดเป็นสัญญาค้ำประกันขึ้นได้ อย่างไรก็ตามเพื่อประโยชน์ในการฟ้องร้องคดีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 680 วรรคสอง ได้กำหนดหลักเกณฑ์ว่า สัญญาค้ำประกันถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใด อย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกันเป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องบังคับคดีหาได้ไม่ ข้อเรียกร้องให้การทำ

สัญญาคำประกันโดยมีหลักฐานเป็นหนังสือไม่ใช่แบบตามกฎหมายที่หากว่าคู่สัญญามีได้ดำเนินการตามนั้นแล้วจะทำให้สัญญาตกเป็นโมฆะแต่อย่างใด นอกจากนี้หลักฐานเช่นว่านี้อาจจะไม่ได้อยู่ในฉบับเดียวกันหรืออาจอยู่ในเอกสารอื่น เช่น จดหมายที่โต้ตอบกันหากมีข้อความที่แสดงให้เห็นว่ามี การแสดงเจตนาคำประกันและมีลายมือชื่อ ของผู้ค้ำประกันแล้วเอกสารนั้นก็ย่อมเป็นหลักฐานในการฟ้องร้องคดีได้

หลักความรับผิดของผู้ค้ำประกัน ผู้ค้ำประกันมีฐานะเป็นลูกหนี้ลำดับรองและมีความรับผิดชั้นรอง เนื่องกฎหมายไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้ค้ำประกันเพียงแต่ กำหนดว่าผู้ค้ำประกันจะต้องเป็นบุคคลภายนอกสัญญาเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ค้ำประกันจะต้องไม่ใช่ ตัวเจ้าหนี้และ ลูกหนี้ในสัญญาประธาน หากว่าบุคคลภายนอกผู้ นั้นเข้าทำสัญญากับเจ้าหนี้โดย ผูกพันตนว่าจะ ชำระหนี้แทนลูกหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้แล้ว บุคคลภายนอกนั้นก็จะเป็น ผู้ค้ำประกันซึ่ง กฎหมายได้กำหนดฐานะลักษณะของความรับผิดผู้ ค้ำประกันเอาไว้ว่าให้มีฐานะ เป็นเพียงลูกหนี้ลำดับ รองและมีความรับผิดเพียงชั้นที่สองเท่านั้น การ จำแนกประเภทของลูกหนี้ ว่าลูกหนี้ในสัญญา ประธานเป็นลูกหนี้ชั้นต้นและลูกหนี้ในสัญญา คำ ประกันเป็นลูกหนี้ลำดับรองก็ เพื่อแสดงให้เห็น ลักษณะความรับผิดที่แตกต่างกันของลูกหนี้ทั้งสอง ประเภท (ปัญญา ถนอมรอด, 2564) กล่าวคือ

ความแตกต่างของลักษณะของความรับผิด ระหว่างลูกหนี้ชั้นต้นกับลูกหนี้ลำดับรอง

ก. ความรับผิดของลูกหนี้เป็นความรับผิด ในชั้นต้น มีลักษณะเป็นความรับผิดโดย ตรงที่จะ ชำระหนี้ตามที่ตนได้ก่อขึ้น ในขณะที่ความรับผิดของผู้ค้ำประกันซึ่งมีฐานะเป็นลูกหนี้ ลำดับรอง จะผูกพันที่ จะต้องชำระหนี้ เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระ

ลักษณะความรับผิดจึงเป็นความรับผิด ชำระหนี้ เพื่อผู้อื่น

ข. ลูกหนี้ชั้นต้นมีหน้าที่ต้องชำระหนี้เมื่อ หนี้ถึงกำหนดชำระตามกฎหมายหนี้ โดยไม่มี สิทธิที่จะปฏิเสธหรืออดเอื้อนหรือขอให้เจ้าหนี้ไป เรียกชำระหนี้เอาจากบุคคลอื่นได้ ในขณะที่ผู้ค้ำ ประกัน เนื่องจากมีความรับผิดในชั้นรองเท่านั้น และเมื่อผู้ค้ำประกันเป็นเพียง บุคคลภายนอกที่มีได้ รับประโยชน์หรือค่าตอบแทนใดจากการเข้าทำ สัญญาคำประกันอีกทั้งไม่ได้ มีส่วนได้เสียอันใดใน หนี้ที่ลูกหนี้ ก่อขึ้น กฎหมายจึงให้สิทธิแก่ผู้ค้ำ ประกันบางประการ กล่าวคือ เมื่อถูกเรียกให้ชำระ หนี้จากเจ้าหนี้ก่อนที่ผู้ค้ำประกันจะได้ชำระหนี้ ให้แก่เจ้าหนี้ไปผู้ค้ำประกันมี สิทธิเรียกร้องให้ เจ้าหนี้ไปบังคับชำระหนี้เอาจากลูกหนี้ก่อน เมื่อ บังคับไม่ได้แล้วจึงมาบังคับ เอาแก่ผู้ค้ำประกัน (โสภณ รัตนกร, 2556)

เหตุผลที่กฎหมายบัญญัติเอาไว้เช่นนี้ก็ เนื่องจากความรับผิดของผู้ค้ำประกันเป็น ความรับผิดชั้นที่สอง เมื่อลูกหนี้ผิดนัดลงแม้จะทำให้ความ รับผิดตามสัญญาคำประกันของผู้ค้ำ ประกันเกิดขึ้น ทันทีก็ตามแต่ตามปกติเจ้าหนี้ก็ควรที่จะได้ทวงถาม ให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนที่จะ มาทวงถามเอาจาก ผู้ค้ำประกัน ดังนั้น ผู้ค้ำประกันจึงมีสิทธิที่จะให้ เจ้าหนี้ไปทวงหรือเรียกเอา จากลูกหนี้ก่อนได้ (ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์, 2551)

อย่างไรก็ตามจะต้องปรากฏข้อเท็จจริง ประกอบด้วยว่า ลูกหนี้จะต้องยังเป็น บุคคลที่มีความสามารถในการที่จะชำระหนี้ได้อยู่ กล่าวคือ ลูกหนี้ไม่ได้ตกเป็นบุคคลล้มละลาย และต้องไม่ ปรากฏว่าการที่จะเจ้าหนี้ไปเรียกชำระหนี้เอาจาก ลูกหนี้มีอุปสรรค เช่น ลูกหนี้ หลบหนีออกนอก ราชอาณาจักรซึ่งเป็นการยากแก่การที่จะติดตามให้ ลูกหนี้มาชำระหนี้ได้

หนี้ตามสัญญาค้ำประกันเป็นอุปกรณ์นี้ ส่งผลต่อขอบเขตความรับผิดของลูกหนี้ตามสัญญา อุปกรณ์ กล่าวคือ ผู้ค้ำประกันจะมีความรับผิดอยู่ภายในขอบเขตความรับผิดของสัญญาประธานและความรับผิดของผู้ค้ำประกันก็จะขึ้นอยู่กับความมีอยู่ หรือ ระวังปลี่ยนไปของหนี้ประธานเป็นหลัก กล่าวคือ เมื่อหนี้ตามประธานได้ระวังปลี่ยนไปแล้วไม่ว่าจะเพราะเหตุผลใดก็ตาม เช่น การที่ลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปให้กับเจ้าหนี้ การที่เจ้าหนี้ปลดหนี้ให้กับลูกหนี้ไป การหักกลบลบหนี้ การแปลงหนี้ใหม่และหนี้เคลื่อนกลืนกัน หรืออาจจะเกิดจาก เหตุอื่นได้อีก เช่น มีเหตุที่ทำให้หนี้ประธานตกเป็นโมฆะ เป็นต้น หนี้ตามสัญญาค้ำประกันอันเป็นหนี้อุปกรณ์ก็ย่อมที่จะระวังปลี่ยนไปด้วย ดังนั้น ผู้ค้ำประกันย่อมหลุดพ้นความรับผิดด้วย เมื่อหนี้ของลูกหนี้ได้ระวังปลี่ยน ดังนั้น เมื่อบุคคลใดเข้าเป็นผู้ค้ำประกันต้องรับภาระในการชำระหนี้แทน โดยที่ผู้ค้ำประกันไม่ได้มีส่วนได้เสียใดๆ ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ โดยภาระที่ต้องรับผิดชอบได้แก่ ดอกเบี้ย ค่าภาระติดพัน รวมทั้งค่าธรรมเนียมในการฟ้องร้องในการดำเนินหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ และลักษณะของสัญญาค้ำประกันที่เป็นสัญญาที่มีเงื่อนไข กล่าวคือ ผู้ค้ำประกันผูกพันตนที่จะต้องชำระหนี้แก่เจ้าหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ที่ในการที่จะต้องชำระหนี้ตามสัญญาค้ำประกันจึงขึ้นอยู่กับว่าลูกหนี้ชำระหนี้หรือไม่เป็นสำคัญและหากว่าหนี้ประธานถึงกำหนดชำระแล้วแต่ลูกหนี้ผิดนัด ความรับผิดของผู้ค้ำประกันจะเกิดขึ้นทันทีโดยผลของกฎหมาย ในทางกลับกันหากยังไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่าหนี้ประธานได้ถึงกำหนดชำระและ ลูกหนี้ได้ผิดนัดลงแล้วนั้น แม้ว่าเจ้าหนี้จะเกิดความไม่ไว้วางใจต่อความสามารถในการชำระหนี้ หรือไม่ว่าลูกหนี้จะมีทรัพย์สินลดน้อยถอยลงเพียงใดก็ตามเจ้าหนี้ก็ยังไม่มียุติที่จะเรียกให้ผู้ค้ำประกันชำระหนี้ได้ บทบังคับปีที่ 28 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2565 หน้า 17

ดังกล่าวนอกจากส่งผลกระทบต่อบุคคลที่เป็นผู้ค้ำประกัน และส่งผลกระทบต่อฐานะทางการเงินของครอบครัว ทำให้มาตรการทางกฎหมายออกมาคุ้มครองสิทธิแก่ผู้ค้ำประกันในกรณีที่มีคู่สมรส ควรให้คู่สมรสรับรู้ด้วยในการทำสัญญาค้ำประกัน

มาตรการทางกฎหมายไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้ค้ำประกันเพียงแต่กำหนดว่าผู้ค้ำประกันจะต้องเป็นบุคคลภายนอกสัญญาเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ค้ำประกันจะต้องไม่ใช่ตัวเจ้าหนี้ และลูกหนี้ในสัญญาประธาน หากว่าบุคคลภายนอกผู้นั้นเข้าทำสัญญากับเจ้าหนี้โดยผูกพันตนว่าจะชำระหนี้แทนลูกหนี้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้แล้ว บุคคลภายนอกนั้นก็จะเป็นผู้ค้ำประกัน ซึ่งกฎหมายได้กำหนดฐานะลักษณะของความรับผิดผู้ค้ำประกันเอาไว้ว่าให้มีฐานะเป็นเพียงลูกหนี้ลำดับรองและมีความรับผิดเพียงขั้นที่สองเท่านั้น การจำแนกประเภทของลูกหนี้ว่าลูกหนี้ในสัญญาประธานเป็นลูกหนี้ขั้นต้นและลูกหนี้ในสัญญาค้ำประกันเป็นลูกหนี้ลำดับรองก็เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะความรับผิดที่แตกต่างกันของลูกหนี้ทั้งสองประเภท

แม้ว่าตามหลักกฎหมาย การทำนิติกรรมสัญญาระหว่างสมรสจะต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน หากได้กระทำไปโดยพลการหรือไม่ได้รับความยินยอมจากคู่สมรสแล้ว นิติกรรมสัญญานั้น ๆ ย่อมเป็นหนี้ส่วนตัวไม่ใช่หนี้สมรส แต่หากว่าคู่สมรสได้ให้ความยินยอมแก่การทำนิติกรรมสัญญานั้นๆ แล้ว ย่อมถือว่าเป็นหนี้สินสมรส ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490 (4) ที่บัญญัติว่า หนี้ที่สามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึงหนี้ที่สามีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส คือ หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียวแต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน

ความรับผิดชอบในหนี้สินระหว่างสามีภริยา ทำนองเดียวกับเรื่องทรัพย์สิน กฎหมายได้แบ่ง หนี้สินที่เกิดขึ้นระหว่างสมรสเป็น 2 ประเภท คือ หนี้ส่วนตัว และหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา เพื่อ กำหนดว่าสามีและภริยาต้องรับผิดชอบร่วมกัน หรือต่าง ฝ่ายต่างรับผิดชอบในหนี้สิน

1) หนี้ส่วนตัว หมายถึง หนี้ที่สามีหรือ ภริยา ก่อขึ้นฝ่ายเดียว และไม่มีกฎหมายกำหนดให้ เป็นหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา หนี้ที่สามีหรือภริยา ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวกฎหมายให้ชำระหนี้สินด้วย สินส่วนตัว ของฝ่ายนั้น ก่อนเป็นลำดับแรก เมื่อไม่ พอจึง ให้ชำระด้วยสิน สมรสที่เป็นของฝ่ายนั้น โดย เจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจะยึดทรัพย์เอาชำระหนี้ได้ เฉพาะสินส่วนตัวของลูกหนี้ ถ้าไม่พอจึงจะยึดสิน สมรส เฉพาะส่วนที่เป็นของลูก หนี้เท่านั้นจะไปยึด สินสมรสของคู่สมรสอีก ฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เช่น สินสมรสเป็นที่ดินแปลงหนึ่งมีชื่อสามีและภริยา เป็นเจ้าของรวมกันในโฉนด เจ้าหนี้จะยึดที่ดินทั้ง แปลงไม่ได้ ในทางปฏิบัติเจ้าหนี้จะต้องยื่นคำร้อง ขอให้ศาลแยกสินสมรสออกก่อนแล้วจึงขอยึดส่วน ที่เป็นของสามี กรณีที่สิน สมรสมีชื่อ ของสามีหรือ ภริยาแต่ผู้เดียว อีก ฝ่ายมีสิทธิยื่น คำร้องต่อศาล ขอให้แบ่งแยกสินสมรสที่เป็นส่วนของตนเพื่อมิให้ ถูกบังคับคดีได้ หากเจ้าหนี้โต้แย้งว่าเป็นสินส่วน ของสามีหรือภริยา เช่นนี้ ศาลก็จะไต่สวนให้ได้ ความเป็นสินส่วนตัวหรือสินสมรส หากเป็น สินสมรสเจ้าหนี้ไม่อาจยึดทรัพย์สินนั้นทั้งหมดได้

2) หนี้ร่วม หมายถึง หนี้ที่สามีภริยาก่อขึ้น ร่วมกัน เช่น สามีภริยาไปกู้เงินธนาคารร่วมกัน หรือสามีเงินกู้เงินโดยภริยาจำนองสินส่วนตัวของ ตนเป็นประกัน

คำพิพากษาฎีกาที่ 2360/2522 ภริยา จำนองที่ดินสินสมรสโดยสามีรู้เห็นยินยอมเป็นหนี้ ร่วมและหมายถึงหนี้ที่สามีหรือ ภริยาก่อขึ้น ฝ่าย

เดียวแต่มีกฎหมายกำหนดว่าเป็นหนี้ร่วมระหว่าง สามีภริยา

2.1) หนี้ที่เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะ เลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลใน ครอบครัวและการศึกษาของบุตรโดยสมควรแก่ อัตรา

2.2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส เช่น สามีกู้เงินธนาคารเพื่อนำมาต่อเติมบ้านอันเป็น สินสมรส

2.3) หนี้อันเกิดจากการงานซึ่งสามี ภริยาทำด้วยกัน

2.4) หนี้ที่สามีหรือ ภริยาก่อเพื่อ ประโยชน์ฝ่ายเดียว แต่อีก ฝ่ายได้ให้สัตยาบัน เช่น สามีกู้เงินมาชำระหนี้ การพนันโดยภริยาให้ สัตยาบัน การกู้ยืมก็เป็นหนี้ร่วม หนี้ที่สามีหรือ ภริยาไม่อาจจัดการร่วมกันหรือให้ความยินยอมได้ ไม่สามารถให้สัตยาบันได้ เช่น หนี้ละเมิด

2.5) หนี้อันเกิดแต่การฟ้อง ต่อสู้หรือ ดำเนินคดีเกี่ยวกับการสงวนบำรุงรักษาสิน สมรส หรือเพื่อประโยชน์แก่สินสมรส เช่น ผู้ ครอบครอง ปรปักษ์ที่ดิน อันเป็นสินสมรส สามีจึงต้องจ้าง ทนายความให้ฟ้องร้องขับไล่ผู้บุกรุก ให้ออกจาก ที่ดิน ดังนี้ค่าจ้างทนายความ ค่าฤชาธรรมเนียม ศาล ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเป็นหนี้ร่วมระหว่าง สามีภริยา การชำระหนี้ร่วมระหว่างสามีภริยา กฎหมายให้ชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัว ของทั้งสองฝ่ายโดยเจ้าหนี้ต้องเรียกเอาจาก สินสมรสก่อนเมื่อไม่พอจึงให้เรียกเอาจากสิน ส่วนตัวของทั้งสองฝ่ายและเจ้าหนี้จะต้องฟ้องทั้ง สามีและภริยาเป็นจำเลยจึงจะบังคับคดีได้ทั้ง สินสมรสและสินส่วนตัว ของทั้ง สองฝ่ายหาก เจ้าหนี้ฟ้องสามีหรือ ภริยาเพียงฝ่ายเดียวก็จะยึดได้

เฉพาะสินสมรสและสินส่วนตัว ของฝ่ายที่ถูกฟ้อง เท่านั้น

ตัวอย่าง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 445/2540 จำเลยที่ 2 สามีของผู้ร้องได้ทำสัญญา คำประกันหนี้ของบริษัท บ. แก่โจทก์โดยผู้ร้องได้ให้ความยินยอมในภายหลังและให้ถือเสมือนหนึ่งว่าเป็นการกระทำของผู้ร้องเองถือได้ว่าหนี้ตามสัญญา คำประกันที่จำเลยที่ 2 เป็นผู้ก่อขึ้นในระหว่างสมรส ผู้ร้องได้ให้สัตยาบันแล้วจึงเป็นหนี้ร่วมระหว่างผู้ร้องและจำเลยที่ 2 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1490(4) แต่สินส่วนตัวของภริยา ไม่ใช่ทรัพย์สินที่เป็นของภริยาซึ่งตามกฎหมายอาจถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำพิพากษา หรือเป็นทรัพย์สินที่อาจบังคับเอาชำระหนี้ตามคำพิพากษาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 282 วรรคท้าย โจทก์มิได้ฟ้องผู้ร้องเป็นจำเลยผู้ร้องมิได้เป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษาของโจทก์แม้หนี้ที่จำเลยที่ 2 เป็นหนี้โจทก์จะเป็นหนี้ร่วมระหว่างจำเลยที่ 2 กับผู้ร้องโจทก์ก็ไม่มีอำนาจยึดสินส่วนตัวของผู้ร้องเพื่อชำระหนี้แก่โจทก์ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4046/2535 วางบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องคู่สมรสไปคำประกันบุคคลอื่นต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การทำสัญญา คำประกัน ไม่ใช่การประกันด้วยตัวทรัพย์สิน ไม่ต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องเพิกถอนการ คำประกันตามมาตรา 1476 (8)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4046/2535 แม้จำเลยมิได้ให้การต่อสู้ว่า สัญญา คำประกันที่ น. ภริยาโจทก์ทำไว้แก่จำเลยเป็นนิติกรรมที่ไม่เกี่ยวกับการจัดการสินสมรสโจทก์ก็ไม่มีอำนาจขอให้เพิกถอนก็ตาม แต่ปัญหาว่าโจทก์มีอำนาจฟ้องขอให้เพิกถอนสัญญา คำประกันที่ น. ทำไว้แก่จำเลย ปีที่ 28 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2565 หน้า 19

หรือไม่ เป็นปัญหาข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ทั้งปัญหาดังกล่าวเกิดจากข้อเท็จจริงที่โจทก์ยกขึ้นกล่าวอ้างไว้ในฟ้อง และจากการนำสืบของโจทก์จึงเป็นข้อเท็จจริงในกระบวนการพิจารณาโดยชอบแม้ไม่ใช่เป็นข้อที่ได้ยกขึ้นว่ากล่าวกันมาแล้วในศาลชั้นต้น จำเลยก็มีสิทธิอุทธรณ์เป็นประเด็นขึ้นมาได้ในชั้นอุทธรณ์ และศาลอุทธรณ์ภาค 2 ก็มีอำนาจวินิจฉัยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 225 วรรคสอง สัญญา คำประกันที่ น. ยอมผูกพันตนต่อจำเลยซึ่งเป็นเจ้าหนี้ของ ส. เพื่อชำระหนี้เมื่อส. ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เป็นสัญญา คำประกันด้วยบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 680 ซึ่งผูกพันตัว น. มิได้เกี่ยวกับสินสมรสและมิใช่เป็นการจัดการสินสมรสตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ที่ได้ตรวจชำระใหม่ มาตรา 1476, 1477 ที่โจทก์ซึ่งเป็นสามีจะต้องให้ความยินยอมร่วมกันเป็นหนังสือตามมาตรา 1479 โจทก์จึงขอให้เพิกถอนสัญญา คำประกันดังกล่าว ตามมาตรา 1480 ไม่ได้

แม้ว่าการทำสัญญา คำประกันไม่ใช่การประกันด้วยตัวทรัพย์สินไม่ต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เมื่อบุคคลทำการสมรสและอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาแล้ว ทุกเรื่องที่เป็นค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวต้องร่วมกันรับผิดชอบเป็นเรื่องปกติของทุกครอบครัว เมื่อการทำสัญญา คำประกันเป็นการประกันด้วยบุคคลก็จริง แต่ผู้ คำประกันต้องชำระหนี้เงินให้แก่เจ้าหนี้ ซึ่งกระทบค่าใช้จ่ายและฐานะทางของครอบครัวของบุคคลที่ คำประกัน จึงจำเป็นต้องกำหนดให้คู่สมรสยินยอมด้วย เพื่อให้บุคคลทราบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวเกี่ยวกับหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ อันเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่เจ้าหนี้ อีกด้วย แต่การกำหนดให้คู่สมรสยินยอมต้องไม่กระทบสิทธิ

ของบุคคลในครอบครัว โดยให้คู่สมรสเป็นเพียงบุคคลที่พิจารณาว่าควรค่าประกันในหนี้ที่เกิดขึ้นหรือไม่

จากการศึกษากฎหมายสหพันธรัฐสวิส กำหนดไว้ในแบบของสัญญาค้ำประกัน ไว้ว่า ใน การเข้าค้ำประกันต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรและ ต้องมีการระบุจำนวน หรือขอบเขตความรับผิดชอบของ ผู้ค้ำประกันเอาไว้ ในสัญญาค้ำประกันนั้น ซึ่งการ เข้าค้ำประกันโดยบุคคลธรรมดาต้องมีการรับรอง จากทางการด้วย และกำหนดให้การค้ำประกัน โดย บุคคลซึ่งแต่งงานแล้วจะต้องมีหนังสือแสดงความ ยินยอมของคู่สมรส ในแต่ละกรณีโดยล่วงหน้าหรือ ในขณะที่ทำสัญญาด้วย เว้นแต่กรณี ซึ่งศาลมีคำสั่ง ให้แยกกันอยู่อีกครั้ง การเปลี่ยนแปลงสัญญาค้ำ ประกันจำต้องได้รับความยินยอม จากคู่สมรสและ ถ้าจำนวนความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นเปลี่ยนไป ค้ำ ประกันร่วมกับผู้อื่น หรือถ้าการแก้ไขเปลี่ยนแปลง สัญญานำมาซึ่งการลดหลักประกันอื่นๆ อย่างมาก

หลักการทำสัญญาค้ำประกันของทุก ประเทศ กล่าวถึงฐานะของผู้ค้ำประกันเหมือนกัน คือ ผู้ค้ำประกันเปรียบเสมือนลูกหนี้ ดังนั้น เมื่อ บุคคลใดก็ตามเข้าทำสัญญาค้ำประกัน ต้องยอม รับภาระในหนี้ที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกับลูกหนี้ โดย หลักการทำนิติกรรมสัญญาระหว่างสมรสจะต้อง ได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน

ในการทำสัญญาค้ำประกัน สหราชอาณาจักร ประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่น มีการ กำหนดแบบสัญญาค้ำประกัน การทำสัญญาค้ำ ประกันมีลักษณะเหมือนการทำสัญญาตาม กฎหมายทั่วไปเช่นเดียวกับสัญญาอื่น โดยคู่สัญญา หลักต้องยอมรับในการทำสัญญาค้ำประกัน รวมทั้ง ต้องนำหลักเรื่องความสามารถในการทำสัญญาค้ำ ประกันมาพิจารณาด้วย ข้อเสนอเพื่อค้ำประกัน จะต้องได้รับการยอมรับไม่ว่าจะโดยการยอมรับ

โดยชัดแจ้งหรือโดยนัย ประมวลกฎหมายแพ่งและ พหุศาสตร์ มาตรา 680 อันว่าค้ำประกันนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้ค้ำ ประกัน ผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่ง เพื่อชำระหนี้ ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ นั้น อนึ่ง สัญญาค้ำประกัน นั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่ง ลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกันเป็นสำคัญ ท่านว่าจะ ฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่

บทสรุป

สัญญาค้ำประกัน เป็นสัญญาที่ บุคคลภายนอกหรือบุคคลที่สามเข้าผูกนิติสัมพันธ์ กับเจ้าหนี้เพื่อให้รับผิดชอบชำระหนี้แทนลูกหนี้ ถ้า ลูกหนี้ชำระหนี้ต้อง ตรงความประสงค์ที่แท้จริงแห่ง มูลหนี้ย่อมไม่เกิดปัญหาหรือความเสียหายใด ๆ แต่ เมื่อใดที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ ได้ หรือ ทรัพย์สินไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ หรือมีเหตุอื่นใด จนไม่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ต่อไปได้ เพื่อให้ ได้รับ การชำระหนี้ในส่วนที่ขาดเจ้าหนี้จึงต้องเรียก ผู้ค้ำประกันให้ชำระหนี้แทนของลูกหนี้ กลายเป็น ว่าความรับผิดชอบและภาระหนี้สินของลูกหนี้ตกมาอยู่ กับผู้ค้ำประกัน ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายไทยในเรื่อง หนี้และการค้ำประกันกำหนดให้ผู้ค้ำประกันต้อง ชำระหนี้แทนลูกหนี้เสมือนหนึ่งว่าเป็นลูกหนี้และ ผูกพันไปจนกว่าหนี้ประธานจะระงับสิ้นไป หรือ หลุดพ้น จากความรับผิดชอบเพราะเหตุอื่นใดตามที่ กฎหมายกำหนด อย่างไรก็ดี ในความเป็นจริง บุคคลที่เข้าทำสัญญาค้ำประกัน โดยมากเป็นบุคคล ธรรมดาทั่วไป ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนม หรือไมตรีจิตต่อกัน เช่น บุคคลภายในครอบครัว หรือเพื่อนสนิทของตัวลูกหนี้ เมื่อถูกร้องขอหรือ รับทราบถึงปัญหาของลูกหนี้ก็เกิดความเห็นอกเห็น ใจต้องการช่วยเหลือลูกหนี้ จึงมีผลให้ผู้ค้ำประกัน เข้าทำสัญญาโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบภาย

หลังจากการเข้าทำสัญญา และ ขาดการพิจารณาถึงความสามารถของลูกหนี้ว่ามีความสามารถที่จะชำระหนี้คืนได้หรือไม่ หรือแม้กระทั่งประเมินตนว่าเกินกว่าความสามารถและรายได้ของตัวผู้ค้าประกันเองหรือไม่ ผลที่ตามมา คือ ผู้ค้าประกันต้องรับผิดชอบชำระหนี้แทน ลูกหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เสมือนหนึ่งว่าตนเป็นลูกหนี้เสียเอง เป็นสาเหตุให้ผู้ค้าประกันจำนวนมากต้องตกเป็นบุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวหรือบุคคลล้มละลาย จนส่งผลกระทบต่อระบบครอบครัวอันเป็นรากฐานของสังคมและระบบเศรษฐกิจ และทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องค้าประกัน ไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ค้าประกันซึ่งเป็น บุคคลธรรมดาทั่วไปได้อย่างแท้จริง อนึ่ง แม้ว่าการค้าประกันจะเป็นสัญญาที่มีการใช้อย่างแพร่หลายและยังคงมีปัญหาทางกฎหมายและข้อเท็จจริงของการค้าประกัน

กฎหมายสมาพันธ์รัฐสวิสกำหนดไว้ในแบบของสัญญาค้าประกัน ไว้ว่า ในการเข้าค้าประกันต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรและต้องมีการระบุจำนวน หรือขอบเขตความรับผิดของผู้ค้าประกันเอาไว้ ในสัญญาค้านั้น ซึ่งการเข้าค้าประกันโดยบุคคลธรรมดาต้องมีการรับรองจากทางครอบครัว และกำหนดให้การค้านั้น โดยบุคคลซึ่งแต่งงานแล้วจะต้องมีหนังสือแสดงความยินยอมของคู่สมรส ในแต่ละกรณีโดยล่วงหน้าหรือในขณะที่

เอกสารอ้างอิง

- ปัญญา ฅนอมรอด. (2564). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยค้าประกัน* จำนวน จำนวน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- พจน์ ปุษปาคม. (2546). *อธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยค้าประกัน* จำนวน จำนวน *สิทธิยึดหวงและบุริมสิทธิ*. กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ.
- ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์. (2551). *กฎหมายว่าด้วยกู้ยืมและหลักประกัน เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายว่าด้วยกู้ยืมและหลักประกัน ภาคการศึกษาปลาย*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทำสัญญาด้วย เว้นแต่กรณี ซึ่งศาลมีคำสั่งให้แยกกันอยู่ อีกครั้ง การเปลี่ยนแปลงสัญญาค้าประกันจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสและถ้าจำนวนความรับผิดเพิ่มมากขึ้นเปลี่ยนไปผู้ค้าประกันร่วมกับผู้อื่น หรือถ้าการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสัญญา นำมาซึ่งการลดหลักประกันอื่นๆ อย่างมาก

ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่คู่สมรสของผู้ค้าประกันควรนำหลักของกฎหมายสมาพันธ์รัฐสวิส เพื่อให้คู่สมรสผู้ค้าประกันได้รับความคุ้มครองมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การทำสัญญาค้าประกันเกิดความ เป็นธรรมกับคู่สมรสของผู้ค้าประกัน ในการทำสัญญาค้าประกันต้องมีการปรับปรุง ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 680ต้องเพิ่มเงื่อนไขในการทำสัญญาสำหรับผู้ค้าประกันที่มีคู่สมรสต้องมีหนังสือยินยอมจากคู่สมรส

ประการที่สอง หากการการทำสัญญาค้าประกันที่ คู่สมรสไม่ยินยอมต้องมีการกำหนดเงื่อนไขที่ไม่กระทบถึงสิทธิ ทรัพย์สินของคู่สมรส และทรัพย์สินที่เป็นส่วนร่วมกันในครอบครัว

- ไพโรจน์ วายุภาพ. (2561). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้*. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- มุนินทร์ พงศาปาน. (2562). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 (ภาคจบบริบูรณ์)*.
กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- ศนันท์กรณ (จำปี) โสทธิพันธุ์. (2564). *คำอธิบายนิติกรรมสัญญา*. กรุงเทพมหานคร. วิญญูชน.
- โสภณ รัตนากร. (2556). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะหนี้*. กรุงเทพมหานคร: นิติ
บรรณาการ.